

Олексій КОПТЯЖИН

С. І. КРАВЧЕНКО.

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ ПОЛЬЩІ 20-30 РР.
XX СТ. У СВІТЛІ СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ
ПРОЦЕСІВ МІЖВОЄННОЇ ДОБИ. ЛІТЕРАТУРНА
КОМУНІКАЦІЯ. ПОЛЬСЬКО- УКРАЇНСЬКИЙ
ДІАЛОГ.

Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Л. Українки, 2009.

Представлена книжка дає чудове уявлення про суспільно-політичну та культурну ситуацію у міжвоєнній Польщі. Авторка аналізує роль друкованих видань у суспільному житті та їхній вплив на процес організації та розвиток різноманітних течій у культурно-мистецькому середовищі. Дослідження вдало балансує на межі суспільно-політичних наук і літературознавства, однаково добре розкриваючи особливості формування естетичних смаків польського інтелектуального середовища і одночасно вписуючи їх в загальний контекст суспільних і політичних перетворень Другої Речі Посполитої.

Однією з головних проблем Польщі міжвоєнних десятиріч була ситуація на прикордонних землях із мішаним населенням: Галичині, Волині, Підляшші, Холмщині. Особливе місце належало Львову як центру польського націоналістичного руху та польської культури на східних кресах. Тож, тема українсько-польського діалогу є наскрізною для аналізу тих форм, яких цей процес набував. Різні погляди зіштовхувалися, формувалися опозиційні табори, між якими відбувалася активна полеміка та обмін ідеями і концепціями. На цей період припадає стрімкий розвиток друкованих ЗМІ. За статистикою

авторки, якщо на 1925 р. в Польщі існувало 1700 періодичних видань, то в 1937 р. – 2692. Цей комплексний і багатовекторний процес розпадається на кілька тематичних блоків.

Перш за все, на 20-30 рр. ХХ століття припадає бурхливий розвиток польського мистецького авангарду. Отже, цілком закономірною видається поява великої кількості періодичних видань, що публікували твори літературно-мистецьких груп та об'єднань. Проаналізувавши погляди дослідників на типологію польської міжвоєнної преси, авторка об'єднує їхній досвід у власну класифікацію.

Найбільшу групу становлять видання окремих літературних груп. Як правило, більшість з них воліли лишатися осторонь політичного процесу, зосереджуючись на розвитку тієї чи іншої естетичної позиції, хоча й не були цілком аполітичними. Дослідниця використовує поділ Єжи Квятковського на еволюційний і революційний напрями розвитку літератури. Найяскравішими представниками останнього були літературні футуристи, а їхнім центром став Краків. Загалом, можна стверджувати, що з-поміж інших рухів футуристи мали найгіршу організацію видавничого процесу, так і не зумівши створити потужного друкованого органу. Найголосніші маніфести вони поширювали через листівки-«одноднівки», які можна було друкувати великими накладками як звичайні газети. Звісно, це слугувало зростанню популярності їхніх творів. У середині 1920-х рр. Александер Ват і Анатоль Стерн видавали альманах «Новей штуці», в якому намагалися подолати обмеженість радикалізму перших років.

Поряд з футуристами існувало об'єднання «Краківська Авангарда». Їхній часопис – «Звротніца» – спочатку друкував твори різної стилістичної спрямованості, в тому числі футуристів (Б. Ясенський, А. Стерн, А. Ват) і формістів (Л. Хвістек, Т. Чижевський та ін.), а в другій половині 1920-х рр. перетворився на друкований орган окремої літературної групи у складі Я. Бженковського, Я. Курека, Ю. Пшибося. Серед еволюціоністів унікальне місце посідав «Скамандер» – єдина творча група, незаангажована в політичний процес, яка мала колосальний вплив на культурну ситуацію в міжвоєнній Польщі. Крім однойменного журналу, вона видавала популярну газету «Літературні

відомості» (Wiadomości Literackie). Ядро «Скамандра» складала «велика п'ятірка»: Ю. Тувім, Я. Івашкевич, Я. Лехонь, А. Слонімський, К. Вежинський.

Другу групу складають видання суспільно-літературного спрямування. Спільною рисою для багатьох з них було поєднання літератури і політичних маніфестацій. Найхарактерніше це виявилось серед лівих видань, які фактично обслуговували потреби Комуністичної партії Польщі («Дзвігня», «Левар», «Культура робітничача»). Дещо менше це стосується львівських «Сигналів», найбільш ліберального з усіх лівих видань. Популярними були і консервативні католицькі видання, зокрема «Тенча» та «Культура», редаговані Щепаном Єленським. Осторонь лишався «Вербум» (1934–1939 рр.), який принципово не торкався суспільно-політичних питань, зосереджуючись на популяризації загальних гуманістичних цінностей.

Охарактеризувавши спектр наявних суспільних течій, С. Кравченко порушує питання місця української проблематики в літературознавчій і публіцистичній думці досліджуваного періоду. В який спосіб відбувався польсько-український діалог в періодиці 20-30 рр., які платформи використовувалися, які проблеми хвилювали і які погляди щодо їхнього вирішення пропонувалися – от питання, що ставить перед собою дослідниця. «Європеїзація» смаків польських інтелектуалів негативно позначилася на зацікавленні проблематикою східного регіону. Аж до початку 1930-х рр. і перших спроб часопису «Камена» повернути інтерес до слов'янського питання, тема «слов'янського світу» перебувала в тіні.

Суспільно-політичним підґрунтям для українсько-польського діалогу слугувала ідея прометеїзму, довкола якої об'єднувалися діячі антирадянської еміграції. Серед них важливою постаттю був Єжи Гедройць, засновник часопису «Бунт Млодих», що «мав авторський характер, не репрезентував жодної суспільної чи політичної групи, а інтерес загалу був його найбільшою вартістю». Видання постійно порушувало дражливі питання. У 1938 р. воно опублікувало (але вже змінивши назву на «Політика») колективну працю А. Бохенського, С. Лося та В. Бончковського «Польсько-українські

проблеми Червінської землі», перший наклад якої було вилучено цензурою, а пізніші – виходили зі значними скороченнями. Попри симпатії до Пилсудського і ідеї сильної держави, часопису вдавалося забезпечувати плюралізм думок. У 1936 р. започатковується цикл інтерв'ю з провідними діячами українського суспільства. В одному з інтерв'ю В. Кубійович подає аналіз ситуації на східних теренах і на підставі статистичного матеріалу, що доводить зменшення кількості українських шкіл при незначному відсоткові католицького населення, розкриває сутність антиукраїнської політики польського уряду на цих землях в 1910–1930 рр.

С. Кравченко аналізує роль окремих особистостей, що гуртувалися довкола «Польсько-українського бюлетня», у процесі налагодження польсько-українського діалогу. Наприклад, деякі підрозділи присвячені постатям Владзімежа Бончковського, Леона Василевського, Адольфа Бохенського та їхньому публіцистичному доробку, присвяченому українській тематиці. Спільною рисою, що об'єднувала творчість цих діячів стала боротьба зі стереотипами у сприйнятті одного народу іншим. Намагання віднайти спільні «точки дотику», через які могло відбутися порозуміння, сприяє популяризації на сторінках видання «політичного портрету» того чи іншого діяча, чия постать справила важливий вплив на взаємовідносини двох народів.

Показовою є аналітична стаття Бончковського, присвячена такій неоднозначній постаті як В'ячеслав Липинський, де автор, лишаючи осторонь науковий доробок, наголошує на непересічних політичних здібностях Липинського і визнає, що для українського народу він став набагато важливішою фігурою, ніж міг би бути для поляків. Леон Василевський, в свою чергу, вважав, що здобуття Польщею незалежності покладає на поляків ініціативу і відповідальність за пошуки порозуміння, і закликав до пошуку шляхів консолідації в середині країни і налагодженню співпраці з усіма суспільними групами.

Юзеф Лободовський, народившись на Віленщині, а дитячі роки провівши на Кубані, витворював в своїх текстах романтизований та ідеалізований образ українців, закорінений у козацькій традиції, постійно апелював до історичної спадщини. Він критично ставився до

польської політики на східних теренах, вважаючи що вона призводить до відчуження між двома народами, зокрема про це ідеться в одній з його публікацій під красномовною назвою «Грюнвальд чи Пилявці?». Зрештою, з «Бюлетнем...» співпрацювали й самі українці: Богдан Лепкий, Євген Маланюк, Роман Смаль-Стоцький, Павло Ковжун, Іван Кедрин та ін. Особливо активним дописувачем був Євген Маланюк: понад 60 публікацій різних жанрів протягом семи років. Йому належить заслуга популяризації в Польщі української культури, у тому числі і творчості діячів «розстріляного відродження».

Останнім важливим блоком проблем, на якому зупиняється авторка, стає входження української літератури в дискурс польської періодики 20-30 рр. Зазначаючи, що у порівнянні з публіцистикою, що торкалася наболілих і актуальних проблем польсько-українського співжиття, ця тематика має для польської періодики другорядне значення, авторка відзначає і певні позитивні зрушення в цьому напрямі. Публікувалися переклади поетичних і прозових творів, огляд літературних тенденцій та явищ, рецензії на нові видання тощо. Через літературну творчість українська тематика з'явилася у найрізноманітніших виданнях: від суб'єктивних футуристичних «одноднівок» до найвпливовіших часописів, присвячених переважно публіцистиці. Додатково розглядаються і літературні проблеми, пов'язані з особливостями перекладу українських літературних творів польською, коли, внаслідок різних прочитань, вони могли втрачати специфічно національне забарвлення, набуваючи універсальних рис, що робило їх доступнішими і зрозумілішими для широкого кола читачів.

Таким чином, в своїй роботі С. Кравченко намагається продемонструвати спільність для України і Польщі культурного і суспільно-політичного середовища у міжвоєнний період, намагання віднайти шляхом активного діалогу спільних зовнішньополітичних орієнтирів, політичних й економічних переваг від польсько-українського союзу, зрозуміти специфіку польсько-українських історичних відносин, віднайти спільне героїчне минуле і здобутки культури.